

- Юрид. лит., 1981. – С. 32 ; Советское гражданское право. Ч. 1 ; под ред. В. А. Рясенцева. – М. : Юрид. лит., 1986. – С. 69.
12. Голунский С. А. Теория государства и права / Голунский С. А., Строгович М. С. – М., 1940. – С. 273.
13. Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву / Иоффе О. С. – Л. : Изд. ЛГУ, 1949. – С. 16–17.
14. Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Толстой Ю. К. – М., 1959. – С. 31.
15. Явич Л. С. Общая теория права / Явич Л. С. – Л. : Изд. ЛГУ, 1976. – С. 212.
16. Теория государства и права : Курс лекций ; под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М. : Юристъ, 1997. – С. 475–477.
17. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : посібник для студентів / Рабінович П. М. – [2-ге вид.]. – К., 1994. – С. 127 ;
18. Скакун О. Ф. Теория государства и права / Скакун О. Ф. : учебник. – Харьков : Консум : Ун-т внутренних дел, 2000. – С. 374–375.
19. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник ; за ред. В. В. Копейчикова. – К., 1997. – С. 190.
20. Гойман-Червонюк В. И. Очерк теории государства и права / Гойман-Червонюк В. И. : в 2 ч. – Ч. 1 : Теория государства. – Ч. II : Теория права. – М., 1996. – С. 224.
21. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования / Алексеев С. С. – М., 1999. – С. 67.
22. Дюрягин И. А. Право и управление / Дюрягин И. А. – М. : Юрид. лит., 1981. – С. 110.
23. Теория юридического процесса ; под ред. В. М. Горшенева. – Харьков, 1985. – С. 93.
24. Галаган И. А. К проблемам теории правоприменительных отношений / И. А. Галаган, А. В. Василенко // Государство и право. – 1998. – № 3. – С. 19.
25. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия : опыт комплексного исследования / Алексеев С. С. – М., 1999. – С. 67.
26. Теория государства и права : курс лекций ; под ред. Н. И. Матузов, А. В. Малько. – М. : Юристъ, 1997. – С. 477.
27. Явич Л. С. Общая теория права / Явич Л. С. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – С. 219.
28. Александров Н. Г. Законность и правоотношения в советском обществе / Александров Н. Г. – М., 1955. – С. 91.
29. Алексеев С. С. Самое святое, что есть у Бога на земле. Иммануил Кант и проблемы права в современную эпоху / Алексеев С. С. – М., 1998. – С. 185.
30. Харитонов С. До питання про значення дихотомії «приватне право – публічне право» / С. Харитонов, О. Харитонova // Вісник академії правових наук України. – 2000. – № 2. – С. 82–88.

Заруба В. М.

Доктор історичних наук, професор
кафедри загально-правових дисциплін
(Дніпропетровський гуманітарний
університет)

УДК 94 (477.63):929.73

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК СЕЛА НАТАЛІВКИ

На прикладі села Наталівка Солонянського району, із залученням значного документального та статистичного матеріалу, у статті розкрито соціально-правові та демографічні процеси, які відбувалися в селах Південної України впродовж останніх двохсот років.

Ключові слова: Наталівка, Юрівка, Новоросія, демографія, Солонянський район, краєзнавство.

На прикладі села Наталівка Солонянського району, з привлеченням значительного документального і статистичного матеріала, в статті раскрыто соціальні і демографічні процеси, які відбулися в селах Южної України на протязі останніх двохсот років. Ключевые слова: Натальевка, Юрьевка, Новороссия, демография, Солонянский район, краеведение.

On the example of the village Natalivka Solonyans'kyi area involving substantial documentary and statistical material, the article explores the social and demographic changes that have occurred in the villages of southern Ukraine in the last two hundred years. Keywords: Natalivka, Yurivka, New Russia, demography, Solonyansky area, local history.

Чекересова балка, в якій розкинулося сучасне село Наталівка Солонянського району Дніпропетровської області, у другій половині XVIII ст. була територією запорозьких козацьких зимівників. Вже після першої війни з Османською імперією 1768 – 1774 рр. тут одержали рангові дачі російські офіцери, які брали в ній участь. Ними засновано перші власницькі поселення – слободи. Наявність тут хуторів в останньому десятилітті XVIII ст. підтверджує в описі Катеринославської єпархії єпископ Феодосій (Макаревський). Він зазначає, що Катеринославська єпархіальна консисторія, провівши у 1798 р. обстеження сіл в Чекересовій балці, виявила в глибині яру невеликі, у кілька хат, малозаселені хутори [21, с. 203 – 207]. Найстарішим поселенням, ймовірно, був хутір Упорний. Він знаходився він біля ставка і колодязя і «упирався» городами в ставок. В глибині балки лежало село Боголюбівка, осаджене І. В. Громовим. Означене добре видно на військово-топографічній карті 1861 р.

Десь близько 1812 р., одержавши «очередной чин и существенную прибавку к жалованию», придбав у цих краях землю чиновник Катеринославського губернського присутствія Іван Федорович Чмельов, який осадив між Упорним і Боголюбівкою село, назвавши його на честь щойно народженої доньки Наталі Наталівкою. Відтак, засновали слободу не Нечаєви чи Хвошинські, як вважалося раніше [20], а Чмельови. Звідси і її друга назва – Джмелева.

Цілком можливо, що близько 1830 р. Н. І. Чмельова вийшла заміж за поміщика із сусіднього Верхньодніпровського повіту, катеринославського чиновника Миколу Олександровича Хвошинського. Він заснував неподалік Упорного хутір Миколаївський. Документ від 14 січня 1841 р. засвідчує, що «на хуторі Хвошинських» був млин, у якому збирався помолоти зерно поміщик с. Незабудине О. К. Тарасевич, позаяк його млин зламали невправні мірошники [7, с. 390]. Хвошинські мали землю у Верхньодніпровському повіті. Вони не жили там, не будували садів, а мешкали в російських помістях, у Москві [22], Санкт-Петербурзі, Катеринославі, тримаючи управителів в селах та хуторах, періодично закладаючи землю під кредити [10, с. 4911 – 4912]. Після реформи 1861 р., втративши кріпацькі робочі руки, Хвошинські продали землю біля Наталівки Нечаєвим, які на той час вже купили Боголюбівку (Громову) і створили там потужну капіталізовану економію.

Десята казенна ревізія (1858 р.) зафіксувала, що поміщицька «деревня» Наталівка розташовувалася ліворуч від головної чумацької дороги з Катеринослава до Херсону. Вона лежала в Чекересовій балці понад ставком, біля колодязя, за 85 верст від губернського і повітового міста Катеринослава, за 65 верст від квартири станового пристава в с. Романкове. Тоді в Наталівці було 12 дворів у яких проживав 121 житель: 55 чол. і 66 жінок. [17, с.10]. Така кількість жителів у тодішніх умовах могла накопичитися лише за 35 – 45 років існування поселення. Село являло собою дві вулиці. В одному дворі в середньому проживало 10 жителів. Прізвища місцевих селян були українського походження. Куплено їх було в Харківській, Полтавській, Чернігівській губерніях, та у місцевих поміщиків. Напередодні реформи у 1860 р. Тимчасовий комітет навіть не включив Наталівку до переліку поміщицьких господарств, тому що в ній не нараховувалося потрібних для цього 100 ревізьких душ [13].

За «Положенням» про аграрну реформу, поміщицька земля, починаючи з 1863 р., мала перейти селянам на викуп. Тому у 1865 р. власниця Громівської економії Ангелія Нечаєва виселила з Боголюбівки тимчасово зобов'язаних селян, перевівши їх на щойно придбані у Хвоцинських вільні місця між Наталівкою і хуторами Упорним та Миколаївським, створивши таким чином нове село і назвавши його на честь свого щойно народженого онука Юрія – *Юрівка*. Так із кількох хат Наталівки, хуторів Упорного та Миколаївського винило нове поселення, яке проіснувало як окремий населений пункт з 1865 р. більше 60-ти років, аж до радянської адміністративної реформи 1932 р., коли Наталівка і Юрівка були злиті в одне село.

Наталівцям поміщиця дала наділи по 4 десятини на 60 ревизьких душ (чоловіків) в загальній кількості 240 десятин на всю сільську громаду [15]. Тобто, викупила надільну землю вся сільська громада (община). Юрівців Ангелія Нечаєва «обдарувала» наділами у розмірі п'яти десятин на господаря лише у вересні 1876 р., після п'ятнадцятирічного терміну тимчасового зобов'язання. Означене засвідчує копія ввідного листа у володіння земельним наділом виданого 12 вересня 1876 р. селянину села Юрівка І. К. Баршаку:

«1877 года июля 30 дня судебный пристав при Екатеринославском окружном суде, надворный советник Иван Федорович Порубаев, на основании исполнительного листа Екатеринославского окружного суда от 22 декабря 1876 года за № 1075 выданного поверенному крестьянину Новопокровской волости Ивана Кондратьева Баршака титулярному советнику Афанасию Яковлевичу Колесникову о вводе во владение верителя его Баршака, пятью десятинами земли, состоящей Екатеринославской губернии и уезда при деревне Юрьевке (:прежнего названия деревни Натальевки и хуторов Упорный и Николаевский:), доставшейся ему Баршаку, от вдовы надворного советника Ангелии Григорьевны Нечаевой, по дарственной записи, совершенной 12 сентября 1876 года, в г. Екатеринославе нотариусом Карбоньером, утвержденной 15 ноября того же 1876 года старшим нотариусом Екатеринославского окружного суда, внесенной в крепостную книгу № 2, ч.1, стр. 78, № 38 и отмеченной в реестре крепостных дел № 2, ч.2, на стр. 310, под № 155, как значится по выписи из крепостной Екатеринославского нотариального архива книги, по Екатеринославскому уезду за 1876 год, записанной в реестре того года под № 640, – ввел сего числа крестьянина Ивана Баршака во владение означенным именем, в присутствии нижеподписавшихся свидетелей, в удостоверение чего, составлен настоящий вводный лист по доверенности крестьянина Новопокровской волости Ивана Кондратьева Баршака во владение вступил титулярный советник Афанасий Яковлев Колесников.

При вводе во владение свидетелями были местные землевладельцы крестьяне деревни Натальевки Кондрат Мелещенко, Иван Собильский и староста Харитон Гниленко, а за них неграмотных по их просьбе подписался крестьянин Степан Рибалченко. Управляющий именем Нечаевой мещанин Петр Максимов Бриль. Ввод во владение совершил судебный пристав Порубаев».

Це перша відома нам документально засвідчена згадка про Юрівку, як окреме село, при чому із вказівкою на населені пункти, з яких вона була утворена. Наведений лист також показує, що А. Г. Нечаєва дала «дарчі землі», або так звану «четвертину». Тобто, замість повноцінних 20 дес., за які селяни мали виплачувати викупні платежі, вона запропонувала безоплатний дарчий наділ в одну четверту законного. Всього ж нею виділено 17 наділів, що разом склало лише 85 дес. на 17 господарств і на понад сотню юрівських жителів. Цікаво, що наталівських селян «винагородили» меншими наділами ніж юрівських – в 4 десятини і у власність ввели не індивідуальних господарів, а всю громаду, яка й дістала колективне право перерозподіляти угіддя між общинниками.

Селяни, за браком землі, залишилися у залежності та прямій кабалі у поміщиків, орендуючи в них наділи по дуже високій ціні у 6–7 руб. за десятину. Відсутність тягла, реманенту, безземелля спричиняли жахливі злидні, наймитування у багатіїв (заможних селян, попів, купців) та роботу за копійки в економіях, по сусідніх селах. Основними ж землевласниками залишилися дворяни, яких у Катеринославському повіті станом на 1864 р. нараховувалося 295 чоловік потомствених і 102 особистих. Тобто, всього 397 осіб чоловічої і жіночої статі майже безроздільно володіли земельним фондом величезної території.

У 1897 р. в Російській імперії проведено Перший загальний всеросійський перепис

населення. Його результати засвідчують, що на момент обліку в Наталівці проживали колишні поміщицькі надільні селяни на викупі, українці. Сільському товариству належало 235,6 дес. надільної землі (231 дес. придатної і 4,6 дес. непридатної). Школи, церкви і торгового містя в селі не було (церковно-парафіяльна тимчасова сезонна школа почала діяти тут з 1887 р.). Серед жителів 87% були неписьменними. Тут мешкали 263 особи: 119 чол. і 144 жін., які склали 23 патріархальні сім'ї, 43 господарства (42 з наділом та одне безнадільне). Із 263 мешканців надільних було – 258, безнадільних – 5, служили в армії – 4, були відсутні 6 осіб із надільних родин, і жила одна сім'я сторонніх поселенців (2 чоловіки та 3 жінки). По категоріях: чоловіків до 7 років = 34; 7 – 14 р. = 12; 14 – 18 р. = 7; 18 – 60 р. = 55; старших за 60 р. = 11. Всього – 119 осіб чол. статі. Жінок: до 7 р. = 43; 7 – 12 р. = 18; 12 – 16 р. = 9; 16 – 55 р. = 64; за 55 р. = 10. Всього – 144 особи жін. статі [9, с.150–159].

Шкода, що по землевласниках даються лише узагальнені дані, без зазначення конкретних господарів – сільська громада в цілому мала у користуванні 235, 6 дес. [9, с.128]. До речі, власником 250 дес. біля села був поміщик з Вищитарасівської волості О. Г. Карпинський [14, с. 23]. Тоді ж у Юрівці проживали 142 жителі, 17 господарств, котрі мали по 5 десятин дарчої землі, яку не можна було розділяти між спадкоємцями на менші ділянки. Вся громада разом мала 85 дес. [14, с. 50].

Статистичний показник населених пунктів Катеринославського повіту за 1902 р. інформує, що в Наталівці жили колишні поміщицькі селяни. За матеріалами десятої ревізії 1858 р. в ній був 121 житель (55 чол. і 66 жін.). По списку 1898 р. в Наталівці і Юрівці разом числилося 44 двори. В 1897 р. в селі проживало 128 чол. і 154 жін. (282 жителя). За даними ж земських установ на початок 1902 р. в селах було 43 двори, 119 чол. і 144 жін. (263 жителя). Після реформи 1861 р. місцеві селяни додатково не викупляли і не купували землю, – не було за що. По книгах Казенної палати селянської землі в Наталівці значилося 231 дес., а за матеріалами земства – 235,6 дес. надільної землі [15].

У 1904 р. в Наталівці нараховувалося 29 повноцінних дворів і 254 жителя (117 чол. і 137 жін.). Діяла школа – земське народне училище, відкрите у 1899 р. А у Юрівці стояло вже 24 двори і мешкало 193 особи (99 чол. і 94 жін.) [19, с.98 – 100]. Загалом же у Наталівці та Юрівці проживало 447 жителів у 53 дворах [19].

За якихось три роки місцеве населення збільшилося на 118 осіб, а кількість дворів зросла до 99. Означене засвідчують статистичні дані за 1908 р., опубліковані 1911 р. Згідно з ними, в Наталівці проживали колишні поміщицькі селяни в 60 дворах, 353 жителя (167 чол. і 186 жін.). Землі їм наділили по 4 дес. на 60 господарств. Станом на 1898 р. придатної землі була 231 дес., а непридатної 4,6 дес. Всього надільної землі значиться 235,6 дес. Купленої землі не значиться [16]. У Юрівці мешкали колишні поміщицькі селяни в 33-х дворах і було 212 жителів (105 чол. і 107 жін.). У їхньому користуванні знаходилися 85 дес. землі, – тих ділянок, які по 5 десятин дала їм в «дар» ще у 1876 р. колишня «бариня» А.Г.Нечаєва [16, с. 22 – 23].

У 1912 р. в Наталівці було уже 400 жителів (з них дітей віком від 8 до 11 років 31 чол.). В земському училищі працював один вчитель, який навчав 50 дітей [5]. У Юрівці було 272 жителя, із них 20 дітей віком від 8 до 11 років [5], але не було школи. Тому Катеринославське повітове земство спроектувало і відкрило Юрівське земське народне училище. 1 вересня 1914 р. воно почало діяти в окремому капітальному приміщенні з червоної цегли, з великою класною кімнатою і з квартирою для вчителя. Тут навчалися 46 учнів. На споруду витратили 11 960 руб. [12].

Детельнішими є статистичні дані за 1913 р., які зафіксували, що мешканці Наталівки – колишні поміщицькі селяни, українці («малороси»), православні, мають 62 двори, в яких мешкають 182 чол. та 193 жін., що разом складає 375 жителів. Вони користуються 242,5 дес. надільної землі (240 придатної, 2,2 непридатної). Є школа. Село розкинулося біля ставочка і знаходиться на відстані 70 верст від губернського і повітового центра м. Катеринослава, за 25 верст від земської управи, за 28 верст від станочного приставу, за 12 верст до волосного правління і за 35 верст від найближчої залізничної станції Божедарівки [4, с.19]. Юрівські селяни колись належали поміщикам як кріпаки, вони всі українці («малороси»), православні, мають 35 дворів, в яких мешкають 116 чоловіків та 120 жінок, що разом складає 236 жителів. Господарі користуються все тими ж 85 дес. надільної землі. [4, с.19].

За матеріалами епархіальної статистики того ж 1913 р. в Наталівці проживало 405 чол., а в Юрівці 295 чол. Тобто, перед початком Першої світової війни кількість жителів обох сіл досягла 700 осіб [18]. Це був найвищий показник за всю їхню історію, який засвідчив певний демографічний вибух.

На той час медичних установ у селах не існувало. Впродовж XIX ст. смертність серед переміщеного сьуди населення була дуже високою. Краєм прокочувалися епідемії холери (1830), віспи (1840), цинги (1849), дизентерії (1855). Лише наприкінці XIX ст. повітове земство відкриває в сусідніх селах кілька лікарень та фельдшерських пунктів з аптеками. У 1902 р. селяни належали до обслуговування Олександропільською лікарською дільницею (шостої медичної дільниці). Найближча лікарня і ветлікарня знаходилися там же, в Олександрополі (Логовій), а найближча аптека у Павлівці (дані за 1915 р.). За лікарською статистикою у 1902 р. в Наталівці одна особа хворіла на рожу, а в Громовій двоє хворіли на коклюш [3].

Місцеві селяни брали участь у громадському житті краю. Наприклад, у виборах до Третьої Державної Думи (1907–1912) Російської імперії. Архівні документи зберегли свідчення про волосний сход у Новопокровці, який відбувся 9 вересня 1907 р. На ньому 88 виборних від сільських громад волості обрали двох уповноважених (делегатів) на повітовий з'їзд по виборах у Думу. Першим обрали Г. П. Полякова (72 голоси – за; 16 – проти) із Олександрівки II (Орлової). Другим – Мелешенка Андріана Кіндратовича (71 голос за, 17 проти), жителя Наталівки [1].

В анкетних даних А. К. Мелешенка значиться, що на час обрання уповноваженим йому вже виповнилося 38 років (тобто, народився він 1869 р.), православний, письменний (освіта домашня), в державних установах не служив, займається хліборобством, має 8 десятин землі, хату, комору, конюшню, клуню, амбар, машину, косарку, 3 брички, 2 букара, 2 плуга, 2 віялки, сіялку, 8 голів гужової худоби (коней та волів), живе в Наталівці [1].

Переважає більшість мешканців були православними християнами і належали до церковної громади храму Петра і Павла, який знаходився у сусідній Павлівці [2]. Статистичні дані Катеринославській єпархії за 1904 р. засвідчують, що села Наталівка та Юрівка належали до парафії церкви святих апостолів Петра і Павла, яку побудовано у 1804 р. поміщиком В. Соловйовим у селі Павлівка Новопокровської волості і віднесено до Третього благочинія. Знаходилися села в семи верстах від храму і крім них парафію формували також Павлівка, Любимівка, Бутовичівка, Гегелівка і хутір Добрий. Напередодні революції у селі сформувався невеликий гурт християнських «протестантів» баптистського руху. Осідок община мала на хуторі Карайкове, де жив її пресвітер. Після того, як місцеві адепти померли, громада припинила діяльність.

Уже у 1915 р. в Наталівці функціонувало споживче товариство [6]. Сільська община у спільному «винбарі» (на центральній площі) зберігала страховий зерновий фонд. Від 1920 р. в селі розташувалася філія Олександропольського сільського споживчого товариства (СельПО) – сільська споживча кооперація, на паї якої утримувалися місцеві магазини.

Несучи службу в царській армії, селяни брали участь у російсько–турецькій війні 1877–1878 рр., російсько–японській війні 1904–1905 рр., Першій світовій (1914 – 1918 рр.), що засвідчують збережені світліни. З початком у серпні 1914 р. війни з Німеччиною та Австро–Угорщиною, мешканці працювали для фронту, а більше чотирьох десятків чоловіків мобілізували до діючої армії. Багато з них було в австрійському полоні, багато й полягло на полях кровопролитних битв тієї братовбивчої війни. Але про них, чомусь, в радянські часи ніхто ніколи не згадував, та так і забули.

Впродовж 1917 р. до села доходили звістки про зміну влади в країні та про нові уряди – то в Петербурзі, то в Києві. На початку січня 1918 р. оголосили про встановлення нової, радянської влади – робітників та селян. Місцеві жителі почали ділити поміщицьку землю. Проте, відповідно до умов Берестейського миру у березні 1918 р. Наталівку (разом з усією Україною) зайняли німецько–австро–угорські окупанти, котрі примусили селян повернути поділене поміщикам. Деяких із них покарали, відшмагали палицями за самоуправство з чужою власністю. У роки громадянської війни в околицях села діяли загони різних повстанців. За свідченнями старожилів, наїздами у Наталівці побували Нестор Махно, Маруся Нікіфорова («матюкалася, сидячи в тачанці, у шкіряному галіфе, з великим наганом»), Григорій Маслаков

(«батько Маслак»). Місцеві селяни теж брали участь у діяльності добровольчих формувань («Таке було врем'я!»). Сільський фольклор та епос надовго зберіг пам'ять про ті буремні дні. Згідно з переказами, один місцевий парубок служив навіть особистим гармоністом у Н. І. Махна.

На початку лютого 1919 р. в краї вдруге встановилася радянська влада. Розпочалися реквізиції, запроваджено продрозкладку («развьорстку»). Частина селян мобілізували до червоної армії і вони воювала на боці більшовицької революції. В боях за неї багато загинуло. За третім приходом радянської влади на початку 1920 р. в Наталівці створюється комітет незможних селян (комнезам), як надзвичайний орган радянської влади. Комнезам лютував, вилучаючи у продовольство, відбирав худобу, інвентар, відправляв реквізоване на фронт, допомагав продзагонам збирати продрозкладку.

Нова влада націоналізувала і реорганізувала у радгосп Громівську економію Нечасєвих. Впродовж 1921–1923 рр. місцеві жителі пережили перший радянський голод. І хоча загальна кількість населення різко не скоротилася, втрати були досить відчутні. Тому коли у 1923 р. більшовики провели перший перепис населення, результати його не стали афішувати.

Станом на 1 січня 1925 р. у Наталівці Незабудинської сільради Солонянського району Катеринославської округи було 86 господарств, 168 чол. і 212 жін. (разом 410) жителів. Місцеві одноосібники мали у фактичному користуванні 819 дес. землі [11]. Отже, радянська влада трішки збільшила наділи селянам, але обіцяної землі не дала. Мешканці Юрівки також пережили часи Першої світової війни, революційних переворотів, зміни влад і теж зі значними втратами: кількість жителів скоротилася з 295 осіб у 1913 р., до 272 у 1923 р. Станом на 1 січня 1925 р. у Юрівці було 80 господарств, 127 чоловіків і 145 жінок – разом 272 жителя. Місцеві одноосібники користувалися 362 дес. землі [11].

На початку 1920-х рр. в селах з'явилися перші групи політичних і громадських організації. Впродовж 1920–1941 рр. тут діяв первинний осередок комуністичної партії. До нього входили місцеві селяни, потім колгоспники, агрономи, вчителі, лікарі, службовці. Тоді ж виникли піонерська та комсомольська організації – спочатку на базі школи, а згодом і колгоспу. Весною 1925 р. 18 бідняцьких господарств Наталівки об'єдналися в комуну, яку назвали «Визволення». А в 1927 р. кілька бідняцьких селянських господарств Юрівки створили артіль, назвавши її «Зірка». На початку 1932 р. до Наталівки приєднали Юрівку і обидва села стали одним населеним пунктом. Того ж року влада об'єднала сільськогосподарські комуну в селах Юрівці, Сигнальному та Наталівці в один колгосп «Визволення». Від створення Наталівської сільради у 1932 р. в селі почало діяти і поштове відділення.

Важкі часи пережило село в 30-х роках. Комуністи розкуркулили в ньому більше 30 родин. Деяких виселили до Сибіру («до білих ведмедів»), на будівництво каналів, кількох розстріляли як «ворогів народу». Більшість із репресованих вже ніколи не повернулися в село. У період голодомору 1932 – 1933 р. померло близько сотні жителів, головно старих та дітей, немічних, хворих. Були випадки вимирання цілих сімей.

У перші дні війни, а також після визволення, на фронт мобілізували і там загинуло в боях з німецько-фашистськими окупантами багато жителів села. Перелік складає близько семидесяти осіб. Окрім того, більше десятка померли чи загинули від бомб на примусових роботах на окопах, в Німеччині. Кровопротитні бої за село ще довго давалися взнаки. Фронт пройшов, але залишив по собі сотні і тисячі смертоносних сюрпризів: поля сплюндрували і нашпигували набоями різного гатунку. Засипані мінами і снарядами степи вабили цікавість дітей. В 40-х рр. підірвалися на мінах, обробляючи зранену землю, трактористи, від випадково знайденого снаряду загинули діти. В цілому ж від війни загинуло більше 100 мешканців. Скорботні жнива зібрали голод 1947 р. та повосенні радянські злидні.

Лише на початку 1960-х рр. село поволі піднялося з руїни. За підрахунками сільради тоді в Наталівці мешкало 698 жителів (за іншими даними – 643 [8]). Тобто, демографічні втрати були колосальні, якщо взяти до уваги, що ще в 1913 р. тут мешкали 700 осіб. За роки радянської влади село в середньому втрачало 20 жителів щорічно природного приросту. При демографічній динаміці 1913 р. у 1964 р. в селі мало б бути 1700 мешканців! Сьогодні ж, за офіційними даними Наталівської сільради (дещо перебільшеними), які оприлюднені в інтернетресурсі, населення села складає 365 осіб. Тобто, від 1964 р. воно скоротилося ще

вдвічі.

Підводячи підсумки можна констатувати наступне. Склад населення в обох селах ніколи не був стабільним, статичним. Він піддавався динаміці та рухові, які спонукали політичні, соціальні та економічні події в Російській імперії та СРСР. Першими поселенцями стали селяни, переселені сюди місцевими поміщиками. Відтак, спочатку мешкали тут кріпаки, росіяни та українці, куплені на Лівобережжі, Курщині, Слобожанщині. Українська амальгама, національний елемент в умовах південних степів виявився потужнішим і росіяни українізувалися, так що їхні нащадки давно вже вважають себе українцями.

Зі скасуванням кріпосного права, кілька родин, куплених напередодні, покинули Наталівку і Боголюбівку та повернулися до своїх рідних місць де мешкали близькі родичі. Дехто, через малоземелля чи взагалі безземелля, від`їхав пізніше. На їхнє місце приїздили інші селяни, які в пошуках кращої долі та заробітків по економіях полишали насиджені місця.

Кільканадцять дівчат та хлопців знайшли пару у сусідніх селах і пішли жити до чоловіків та дружин в Гердзейову, Новоандріївку, Миколо-Мусіївку, Озетовку, Павлівку, Промінь, Калинівку, Карайкове, Незабудине, Зволянку, Гегелину, Голубинівку, Отруби. Багато людей, приходячи на роботи в Громівську економію, залишалися зимувати, а потім і жити в Наталівці чи Юрівці. Одружувалися тут, заводили родини і осідали надовго чи назавжди. Значну кількість народу зірвала з насиджених місць революція та громадянська війна: хтось змушений був втікати, ховатися, зникнути з різних причин із свого краю і шукати притулку деінде.

Жили в Наталівці і німці-колоністи. За переказами старожилів це були дві родини Цайгерів (різвище в перекладі з німецької мови означає «годинникар»). Походили вони із лютеранської колонії Фішерсдорф, – нині селище Рибальське у складі м. Дніпропетровська. Їхні близькі родичі мешкали також у сусідній з Наталівкою Катеринівці (тепер с. Осипенко). Двоюрідні брати Цайгер Й. Й. та Цайгер Й. К. з родиною ще напередодні 1914 р. приїхали працювати у громівську економію. Згодом вони побудували кожен собі хати де й мешкали до 1943 р., коли їх депортували до «фатерлянду» відступаючі фашисти.

В період колективізації, розкуркулення і комуністичного голодомору цілі родини покинули село – хто добровільно, втративши господарство і житло, а хто в примусовому порядку. Представники окремих сімей поїхали на новобудови сталінських п`ятирічок та так і не почвернулися в село. Їхні нащадки живуть сьогодні в різних куточках України і регіонах колишнього Союзу. Серед них є і відомі люди: лікарі, вчені, народні депутати.

Повиганявши місцевих господарів, радянська влада тим самим знекровила колгосп, позбавила його робочих рук. Вербувальники поїхали в інші регіони України, Росії, Білорусії закликаючи людей їхати на проживання та на роботу в область. У 1934 р. в село приїхало десять родин із Житомирщини. А за повоєнного часу додалися нові мешканці – в село переселилося кілька родин із Західної України. У 1950 р. вербувати на постійне поселення в Наталівку їздив колгоспний бригадир. На його поклик з Нестерівського району Львівської області із селища Жовква приїхало 10 сімей.

У 1960 – 1980 рр. знелюднювали сусідні безперспективні села Сигнальне, Барвінок і люди родинами переселялися до Наталівки. Не припинялися міграційні потоки і наприкінці ХХ ст. з Волині, Поділля, Молдови. Прибували нові і відїжджали попередні мешканці. Жили в селі, а потім покинули його, чи прибули до місцевого колгоспу в останні роки різні заробітчани.

Зібрані і проаналізовані дані засвідчують, що ліквідація кріпосного права і наділення селян землею позитивно позначилися на демографічній ситуації, сприяли соціальній стабілізації і природному приросту населення. Від 1870-х рр. спостерігається своєрідний демографічний вибух, який досягає апогею у 1913 р. Народжуваність у десять разів перевищує смертність. Щороку в селі з`являлося більше двадцяти дітей (20–27). Звичним явищем стає велика патріархальна, заснована на владі батька, родина.

Воєнні та революційні події 1914 – 1920 рр. завдали певних демографічних втрат, але не привели до різкого скорочення населення, динаміка росту якого лише стабілізувалася і трималася до репресивних і голодних 1930-х. Від них (включно з війною) і до 1947 р. населення почало різко скорочуватися. Лише від 1948 і до 1968 р. спостерігається певний природний приріст. В селі впродовж цих років щороку в середньому народжувалося 14 дітей, а

помирало десь троє жителів. Тобто народжуваність у п'ять разів перевищувала смертність. Означене вселяло оптимізм: нарешті кількість жителів досягла рівня сакраментального 1913 року! Серед наталівців зафіксовано 32 довгожителі, які досягли рубежу 90 років і більше.

Проте, від кінця 1960-х рр. народжуваність почала помітно скорочуватися. Господар наталівського обійстя вже мав у середньому двох дітей, тоді як його батько п'ятьох, а дід десятьох. Паралельно відбувається відтік молоді з села до міст та районних центрів. Втікали від безперспективності, від невирішуваності соціальних проблем, від важких колгоспних буднів. Кількість дітей у дитячому садочку та школі зменшилася до критичного мінімуму. Більшість сільських родин різко скоротилася. Від колись великих родів лишилися окремі представники, а деякі зникли із села зовсім. Нині в селі немає ні школи, ні дитсадочка. І сьогоднішнє жалюгідне становище українського села, яке приречене владою на вимирання, не вселяє жодного оптимізму щодо змін у подальшому на краще.

Використані джерела та література:

1. Державний архів Дніпропетровської області (ДАДО). – Фонд – 159. – Оп. 1. – Справа 1376. – Приговори волостных съездов, инструкция о проведении выборов во Вторую Государственную Думу. – С.с. 107; 107зв; 108; 124; 169.
2. ДАДО. – Фонд 1684. – Оп.2. – Од. 36. 403. – Инвентарный опис 323. – Петропавловская церковь села Павловки Екатеринославского уезда той же губернии (1804 – 22.I.1919).
3. Врачебно-санитарная хроника Екатеринославской губернии (год пятый). – Ноябрь 1902. – Екатеринослав, 1902. – С. 38, поз.119.
4. Вся Екатеринославская губерния. 1913 г. – Екатеринослав, 1914. – С. 18–23.
5. Доклад уездной земской управы уездному земскому собранию 1 сентября 1912 г. – Екатеринослав, 1912. – С. 102 – 103.
6. Екатеринославский адрес – календарь. 1915. – Екатеринослав, 1915.
7. Епістолярна спадщина родини Нечаєвих (кінець XVIII – перша половина XIX століття) / Упорядник С.Абросимова, І.Анцишкін, Н.Сурева та інші. Наук. ред. А.Бойко // Джерела з історії Південної України. Том 3. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2003. – 488 с.
8. Історія міст і сіл Української РСР. – К., 1969. – С. 799 – 800.
9. Материалы для оценки земель Екатеринославской губернии. Т.1. Екатеринославский уезд. – Екатеринослав, 1899. – С. 37; 127; 128; 150 – 159.
10. Общий алфавит фамилиям владельцев, имения которых находятся под запрещением с 1829 по 1865 год. Книга шестая. – СПб., 1867.
11. Описание населенных мест Екатеринославской губернии на 1 января 1925 года. – Екатеринослав: Издание губисполкома. 1925. – С. 172.
12. Прект введения всеобщего начального обучения в Екатеринославском уезде, Екатеринославской губернии. – Екатеринослав, 1911. – С.с. 23; 39; 102.
13. Приложения к Трудам редакционных комиссий для составления Положений о крестьянах, выходящих из крепостной зависимости. – СПб., 1860.
14. Список земельных владений Екатеринославского уезда Екатеринославской губернии (с одной картой). – Екатеринослав, 1899. – С. 8; 10; 23; 33; 37; 46; 50.
15. Список населенных мест Екатеринославского уезда Екатеринославской губернии. – Екатеринослав, 1902. – С. 16 – 17.
16. Список населенных мест Екатеринославского уезда Екатеринославской губернии с приложением карты. – Екатеринослав, 1911. – С. 22 – 23.
17. Список населенных мест по сведениям 1859 года. Т. XIII. Екатеринославская

губерния с Таганрогским градоначальством.– СПб., 1863. – С. 9 – 10.

18.Справочная книга Екатеринославской епархии за 1913 год. – Екатеринослав, 1914. – С. 184.

19.Справочная книга Екатеринославской епархии.– Екатеринослав, 1908. – С. 98 – 100.

20. Топонімія Дніпропетровщини. Упорядники М. С. Богомаз і В. С. Мороз. – Дніпропетровськ: Дніпрокнига, 2006. – С. 232.

21.Феодосий (Макаревский). Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. – Екатеринослав, 1880. – С. 203–207; 241–243.

22. Шереметьевский В. В. Русский провинциальный некрополь великого князя Николая Михайловича. – Том 1. – М., 1914.

ЗАВОРОТЧЕНКО Т. М.,

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський національний
університет ім. Олеся Гончара)

УДК: 342.7: 327 (477)

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Розглядається політична свобода думки і слова, що передбачає вираження своїх думок публічно стосовно проблем суспільного характеру в будь-якій формі, у друкованих виданнях, по телебаченню. Акцентується увага на політичному праві громадян щодо участі в управлінні справами держави, яке юридично забезпечує реалізацію народовладдя та включення громадян до сфери прийняття й виконання державних рішень.

Ключові слова: *свобода особистості, свобода думки і слова, політичні права, право на інформацію, вибори, референдум.*

Рассматриваются политическая свобода мысли и слова, которая предусматривает выражение своих мыслей публично относительно проблем общественного характера в любой форме, в печатных изданиях, по телевидению. Акцентируется внимание на политическом праве граждан на участие в управлении делами государства, которое юридически обеспечивает реализацию народовластия и привлечение граждан в сферу принятия и осуществления государственных решений.

Ключевые слова: *свобода личности, свобода мысли и слова, политические права, право на информацию, выборы, референдум.*

The article deals with the political freedom of thought and expression, which includes the expression of their thoughts publicly on the problems of social nature in any form, in print, on television. Focuses on the political right of citizens to participate in the affairs of the state, which provides the legal implementation of democracy and the involvement of citizens in decision-making and implementing public.

Keywords: *individual liberty, freedom of thought and expression, political rights, the right to information, election, referendum.*

